

А. Старостина, д-р екон. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев,
О. Бабанская, препод.
ОНУ имени И.И.Мечникова, Одесса

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ, ФОРМЫ, СУБЪЕКТЫ

В статье критически проанализированы взгляды представителей основных теоретических школ на сущность и механизмы реализации трансграничного сотрудничества и предложен авторский подход к определению его сущности, содержания, форм и субъектов. Особое внимание уделено классификации субъектов трансграничного сотрудничества и системы их социально-экономических интересов.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество (ТГС), еврорегионы, формы ТГС, субъекты ТГС, интересы субъектов ТГС.

A. Starostina, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
O. Babanska, Assistant
I.I. Mechnikov Odessa national university, Odessa

INTERNATIONAL ECONOMIC TRANSBOUNDARY COOPERATION: ESSENCE, CONTENT, FORMS, SUBJECTS

In the article critical analysis of the main theoretical schools about the nature and mechanisms of the implementation of trans-border cooperation (TBC) was conducted. Author's approach for determining TBC essence, its development, forms and subjects was developed. Special attention is paid to the classification of the subjects of the TBC and the system of their socio-economic interests.

Key words: trans-border cooperation (TBC), euroregions, TBC forms, subjects of TBC, interests of the subjects of the TBC.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 10(162): 11-18

УДК 330.131.7

JEL B19

В. Кравченко, канд. екон. наук, доц.,

А. Старостина, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ ДО ДОСЛЕДЖЕНИЯ ПИДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

У статті здійснено критичний аналіз поглядів представників основних теоретичних шкіл щодо підходів до дослідження підприємницьких ризиків. Особливу увагу приділено розгляду підприємницьких ризиків в умовах олігархічної перехідної економіки України. Визначено положення існуючих наукових шкіл, які можна використати для розробки теорії управління підприємницькими ризиками в умовах сучасної України.

Ключові слова: підприємницькі ризики; управління ризиками; ризик-менеджмент; Україна; кланово-олігархічна економіка.

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства взагалі, та його економіки, зокрема, характеризується надзвичайно високою ризикованістю всіх сфер підприємницької діяльності. Протягом останніх кількох років Україна стабільно входить в першу трійку країн світу за значеннями імовірності дефолту. Ще ніколи за весь час незалежності ризики української економіки не набували такої сили та загрозливості. За даними торгів на ринку кредитних дефолтних свопів (CDS), за допомогою яких інвестори страхують суверенні ризики, за січень-серпень 2014 р. середня імовірність дефолту протягом року за єврооблігаціями України дорівнювала 11%, що в 3-5 разів перевищує показники країн-сусідів [1].

На ризики підприємницької діяльності в Україні впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. До перших відносяться зростаючі темпи глобалізації та геополітична зміна балансу інтересів серед головних акторів світової політичної арени. За індексом глобалізації, який розраховується Швейцарським економічним інститутом, у 2011 р. Україна серед 191 країн посіла 44-е місце, причому, за двадцять років значення цього індексу збільшилось більш, ніж в 2 рази, – з 28,62 у 1991 р. до 68,85 у 2011 р. [2]. Тому, українська економіка повною мірою сприймає всі основні зовнішньоекономічні шоки, насамперед ті з них, які пов'язані із рухом фінансового капіталу.

Геополітична складова ризикованості пов'язана із намаганням керівництва Росії додати до наявного статусу військової наддержави ще й статус країни, яка в змозі протистояти США та блоку НАТО в цілому, в політичній та економічній сферах, та здатна зробити з Укра-

їни свого сателіта, лишивши її частини території. Під час саміту країн-членів НАТО 2-4 квітня 2008 року в Бухаресті (Румунія) президент Росії Володимир Путін у приватній розмові з президентом США заявив, що "Україна – це навіть не держава", частини території якої до неї не належить [3]. Відторгнення Криму у 2014 р. та громадянська війна на Південному Сході, одну із сторін якої підтримує Росія, повною мірою підтверджує надзвичайно уязвимий стан України, територія якої стала полем битви між Росією та країнами Заходу.

Що ж стосується регіональної складової підприємницьких ризиків, то в 2014 р. яскраво проявилася тенденція до появи таких частин території України, на яких стан "звичайної" ризикованості, завжди притаманної бізнесу, перейшов в стан наближений до катастрофи, або повної катастрофи, оскільки відбулася повна зміна існуючого стану координат, в рамках яких відбувається підприємницька діяльність. В одному випадку (Крим), найбільш значимими виявилися в основному стратегічні ризики, оскільки ніхто з керівників підприємств не був в змозі передбачити входження АР Крим в склад Росії. В результаті, значна кількість підприємств була вимушена або вийти з бізнесу, або терміново шукати нові ринки збуту. В другому випадку (Донецька та Луганська області), підприємства не лише понесли втрати прибутку, але й загинули їх працівники та були знищені матеріальні активи.

З точки зору внутрішніх чинників, сприяючих зростанню рівня ризикованості підприємницької діяльності до надкритичних рівнів, в якості основного слід зазначити

нездатність українського панівного класу побудувати сучасну модель ринкової економіки, здатну врахувати життєві інтереси як крупних капіталістів, так і дрібної буржуазії, робітничого класу, селянства та інтелігенції. Після усунення від влади Президента В.Януковича, замість процесу відновлення балансу інтересів основних олігархічних кланів, порушеного під час правління т.зв. "Сім'ї", клану В.Януковича, розпочався новий перерозподіл власності, на догоду олігархам та крупному капіталу, яким вдалося захопити панівні позиції в нових умовах. Ці процеси супроводжуються порушенням умов нормальної підприємницької діяльності та зростанням ризиків не лише на територіях, які безпосередньо виявились втягнутими в гострі соціально-політичні конфлікти (масові громадянські заворушення в період грудня 2013 – лютого 2014 рр. (м. Київ, та обласні і районні центри), референдум в АРК та її вихід із складу України в лютому – травні 2014 р, масові заворушення та бойові дії в областях Південно-Східної України, які претендують на самостійність своїх регіонів (квітень 2014 р. – по сьогодні)), але й на всій іншій території України.

Вагоме місце серед внутрішніх чинників ризикованості також належить відсутності адекватних теоретичних розробок в сфері управління підприємницькими ризиками, котрі б повною мірою відповідали реаліям економічної системи, що склалася в Україні. Досвід вивчення Центром економічних досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка стану управління підприємницькими ризиками на малих та середніх підприємствах м. Києва протягом 2005 – 2012 рр. засвідчив, що значна кількість їх керівників не володіють науково-обґрунтованими підходами в сфері ризик-менеджменту.

За таких умов надзвичайно актуальним стає дослідження еволюції теоретичних підходів до управління підприємницькими ризиками, що дасть можливість виявити ті з них, теоретичні нароби яких можна застосовувати в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти управління підприємницькими ризиками досліджувались та продовжують вивчатися багатьма вітчизняними та іноземними представниками провідних наукових шкіл як в рамках вивчення підприємницької діяльності в цілому, так і в якості самостійного предмету дослідження. Зокрема, вищезазначена проблематика присутня в працях А. Сміта, Ж.-Б. Сея, Ф.Х. Найта, Дж. Б. Кларка, К. Маркса, М. Вебера, В. Баумоля тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на вагомий науковий доробок щодо дослідження теоретичних та практичних аспектів ризик-менеджменту, досі залишається поза увагою еволюція теоретичних підходів до управління підприємницькими ризиками. Без її врахування достатньо важко, як свідчить досвід, розробити такі прикладні рекомендації в сфері підприємницького ризик-менеджменту, які б відповідали не лише практиці розвинутих капіталістичних країн, але й не суперечили економічним законам та закономірностям сучасної України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження еволюції теоретичних підходів до аналізу підприємницьких ризиків. Досягнення поставленої мети потребувало визначення місця та ролі ризиків в підприємницькій діяльності з погляду представників економічних шкіл, праці яких значною мірою вплинули на розвиток економічної думки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погляди на зв'язок підприємництва із ризиками у представників різних економічних шкіл формувалися, по-перше, в залежності від того, в рамках якої фази соціально-

економічного розвитку суспільства досліджувався феномен підприємництва, та, по-друге, яких загальних методологічних поглядів дотримувалися вчені, об'єктом вивчення яких воно було. Виходячи з цього ми можемо визначити наступні підходи до аналізу підприємництва та його ризиків.

1. Ризики притаманні діям підприємця, який оперує на вільному ринку. Теоретичне осмислення природи підприємництва європейськими вченими було розпочато Ричардом Кантільоном, який у книзі "Начерки про природу торгівлі" (1755 р.) вперше в історії економічної думки використав термін "підприємець". Під підприємцем він розумів людину, яка ризикує, купляючи засоби виробництва за певною ціною з метою виробництва товарів, які вона сподівається продати за ціною, яка хоч і не відома, проте дасть змогу покрити її витрати [4]. Водночас Р. Кантільон підкреслював, що підприємець не обов'язково повинен виробляти товари або вести справу за власні гроші. До категорії підприємців дослідник відніс купців, ремісників, фермерів, а також інших осіб з невизначеним заробітком. Вони, на відміну від найманих працівників або державних чиновників, які отримують постійну платню, діють в умовах невизначеності та ризику, розраховуючи на дохід, розмір якого залежить від ринкової кон'юнктури.

Ризик розглядався Кантільоном як невід'ємна частина торгівельної діяльності. На прибуток підприємця впливає різниця між відомою початковою ціною факторів виробництва та невідомою кінцевою ціною реалізації товарів споживачеві. Р. Кантільон виходив із того, що підприємець для отримання прибутку має постійно відслідковувати коливання цін на ринку факторів виробництва та ринку продукції, яку він виробляє. На положення підприємця впливає баланс між ринковим попитом та пропозицією. Р. Кантільон розглядав ринок з позиції класичної економічної теорії, – як саморегулюючу систему, а підприємця – як об'єкт встановлення рівноваги між ринковим попитом та пропозицією.

Фундатор класичної політичної економії А. Сміт характеризує підприємця як людину, яка самостійно організує виробництво та розпоряджається його результатами, розраховуючи отримати максимальний прибуток. У А. Сміта поняття підприємця та капіталіста (власник підприємства) є синонімами. Прибуток підприємця є платою за його ризик як виробника товарів [5].

2. Ризики в діяльності підприємця з позиції довгострокової рівноваги відсутні. На аналіз взаємозв'язку підприємництва із ризиками досить сильно вплинуло поширення у другій половині XIX ст. маржиналістських підходів в економічній науці. Згідно з положеннями концепції теорії загальної рівноваги Л. Вальраса в економічній системі діють чотири типи суб'єктів, – капіталісти, землевласники, робітники та підприємці [6]. Функція останніх полягає в тому, щоб об'єднувати ресурси, якими володіють власники капіталу, землі та робочої сили та виробляти з їх допомогою товари кінцевого споживання. Враховуючи статичний характер моделі та припущення про існування досконалої конкуренції та ідеальної інформованості суб'єктів виробництва, роль підприємців зводиться до простого поєднання факторів виробництва. За таких умов підприємницька діяльність не є ризикованою, оскільки в остаточному підсумку у стані довгострокової рівноваги та досконалої конкуренції весь вироблений продукт без остачі розподіляється між власниками факторів виробництва. Відповідно, підприємець не може претендувати на свою частку виробленого продукту як винагороду за ризик.

3. Ризики в діяльності підприємця пов'язані із поведінкою споживача та існуванням промислового та

споживчого ринків. Один із засновників австрійської школи, К. Менгер, розробляючи теорію суб'єктивної вартості, стверджував, що в основі обміну товарів знаходиться їх споживча вартість. Обмін виникає, коли блага одного суб'єкта для нього менш бажані, чим блага іншого індивіда. У останнього таке ж відношення до власних товарів. Обмін для них взаємовигідний, але нееквівалентний. Внаслідок чого підприємницькі ризики виникають в тих випадках, коли виробник не в змозі знайти такого контрагента, цінність для якого товару, що є у виробника, є більшою, ніж вона уявляється самому виробнику. Отже, ризики виробника пов'язані із неможливістю виробити товари, які задовольняють ті або інші потреби споживачів.

Слід зауважити, що К. Менгер, розділяючи блага вичого порядку (засоби виробництва) та нижчого порядку (предмети споживання), стверджував, що існування часового інтервалу, необхідного для перетворення благ виробничого призначення у споживчі блага, породжує невизначеність та невпевненість суб'єктів господарювання щодо кінцевих результатів їх діяльності. "У подальшому, – як зазначають сучасні дослідники доробку вченого, – ця ідея знайшла відображення в економічних теоріях ризику, невизначеності та очікувань" [7].

4. *Підприємницькі ризики мають місце в тому випадку, коли є можливість їх обчислити.* На початку 20-го сторіччя американський економіст Ф.Х. Найт намагався розглядати ризики підприємницької діяльності із маржиналістських позицій. У своїй праці "Ризик, невизначеність, прибуток" (1921 р.) він розглянув можливість вільного підприємництва та проаналізував відмінності між обчислюваним та не обчислюваним ризиком (невизначеністю). Ф.Х. Найт наступним чином узгодив залишковий дохід підприємця із статичною маржиналістською теорією: на рівні очікувань теорія граничної продуктивності продовжує діяти, при цьому, залишковий прибуток виникає лише на стадії реалізації цих очікувань [8].

5. *Ризики притаманні діяльності підприємця по координатії факторів виробництва.* Дослідженнями підприємництва займався і визначний французький економіст Ж.-Б. Сей, який визнавав за підприємцем ("особою, яка береться за свій рахунок та на свій ризик та на свою користь виробити якийсь продукт" [9]) центральну роль у процесі виробництва, яка полягає у тому, що він має поєднати наявні фактори виробництва (праця та капітал), а потім і координувати їх використання. Ж.-Б. Сей звертав увагу на творчий характер таких операцій підприємця, вважаючи, що вони відмінні від звичної, рутинної діяльності по щоденному керуванню бізнесом. Творчий підхід підприємця до поєднання факторів виробництва полягає, за Ж.-Б. Сеєм, у переміщенні ресурсів із сфер з низькою доходністю у сфери з високою, за рахунок чого підприємець отримує прибуток, який перевищує звичайний дохід підприємця. Послідовниками точки зору Ж.-Б. Сея на підприємництво є такі економісти, як А. Маршал, Дж.Б. Кларк, К. Макконел, С. Брю.

Дж.Б. Кларк, який вважав, що у процесі виробництва приймають участь не три фактори виробництва, як стверджував Сей, а чотири (капітал, капітальні блага, діяльність підприємця, праця робітника), писав, що "вільна конкуренція намагається надати праці те, що створюється працею, капіталістам те, що створюється капіталом, а підприємцю те, що створюється функцією координування" [10]. Американські вчені Кемпбел Р. Макконел та Стенлі Л. Брю, автори популярного університетського підручника з економік, також вважають, що підприємництво є окремим фактором виробництва, ефективно застосування якого дозволило країнам, в яких спостерігалася нестача інших факторів (землі, труда та капіталу),

досягти видатних успіхів у своєму розвитку. Обстоюючи свою позицію, вони прямо вказують на те, що "підприємець – це людина, що ризикує" [11].

Практичним підтвердженням справедливості тези про самостійне місце підприємництва серед чинників економічного зростання є висновки, отримані в чисельних працях, які спираються на аналіз підприємницької активності, що всебічно розглядається в рамках довгострокового, та практично всесвітнього, проекту Global Entrepreneurship Monitor [12]. Зокрема, з'ясувалося, що від 1/3 до 1/2 різниці в темпах економічного росту між країнами може бути пояснено різницею в рівнях підприємницької активності. Такі ж самі висновки стосуються і окремих регіонів в рамках однієї країни. [13]

6. *Підприємницькі ризики властиві як капіталісту, що об'єднує в одній особі капітал-функцію і капітал-власність, так і особам, що представляють їх окремо.* Підхід К. Маркса до підприємця є двояким. З одного боку, К. Маркс, разом з А. Смітом та іншими класиками політичної економії, використовував термін підприємець в якості синоніму капіталіста-власника підприємства (функціонуючого капіталіста). Роль підприємця полягає в експлуатації найманого працівника з метою отримання прибутку. Власне же процес поєднання засобів виробництва із робочою силою не є, на думку К. Маркса, обтяжливим, який вимагає від капіталіста-власника якихось специфічних знань. Навпаки, цей процес приносить власникові капіталу лише задоволення від перспективи отримання майбутніх прибутків, про яке свідчить посмішка на обличчі капіталіста, коли він повертається з ринку, найнявши працівника на роботу.

З іншого боку, К.Маркс впритул наблизився до розгляду підприємця, як окремої особи, розрізняючи капітал-власність та капітал-функцію [14]. Капітал-власність, за К. Марксом, є "титул власності", "власність на капітал поза процесом виробництва", а капітал-функція є власність у вигляді функціонуючого капіталу. Особа, яка застосовує капітал, неодмінно розпадається на "простого власника капіталу та особу, що використовує капітал: сам його капітал по відношенню до категорій прибутку, що він їх приносить, розпадається на капітал-власність, з однієї сторони, та, з іншої сторони, на капітал в процесі виробництва, капітал поза виробництвом, сам по собі забезпечуючий процент, який, як і капітал, здійснюючий процес, приносить підприємницький дохід" [15].

Отже, ми бачимо подвійну позицію К. Маркса по відношенню до підприємницької діяльності капіталіста власника. З одного боку, він пропонує виокремлювати капітал-власність та капітал-функцію, а з іншого, не доводить це розділення до логічного завершення, не виділяючи як окрему особу підприємця, який би представляв собою реалізацію капітала-функції.

Відповідним чином, підприємницькі ризики можуть відноситися як до діяльності капіталіста в цілому, розглянутому як єдність обох функцій, так і лише до тієї його сторони, як відповідає за реалізацію саме капітала-функції.

Оригінальним є підхід до підприємництва вченими-представниками сучасного марксизму, як до використання працівником-управлінцем господарської інтуїції. Згідно нього "теоретично невірно і практично безглуздо розглядати підприємницьку здатність в якості самостійного чинника виробництва. Раціонально визначати підприємницьку здатність як одну з найважливіших характеристик таланту працівника-управлінця, яку можна, мабуть, прирівняти до його господарської інтуїції, прямо не залежної від професійно-кваліфікаційної підготовки, але тісно пов'язаною з нею" [16]. Серед аргументів в підтримку цієї тези наводиться, наприклад, те, що "ке-

руючи підприємством, власники перш за все виступають як керівники, а не капіталісти", чи "не лише підприємці, а інші керівні особи підприємства тим або іншим чином виконують функції, які традиційно приписуються саме підприємцю, – знаходять та поєднують фактори виробництва, приймають стратегічні рішення, займаються інноваціями та беруть на себе тягар ризику". В такому випадку підприємницькі ризики за своєю суттю співпадають із ризиками капіталістів-власників засобів виробництва, хоча формально капітал-функція залишається відокремленим від капіталу-власності.

7. *Підприємницькі ризики проявляються в нераціональному використанні ресурсів та в слабкому прояві особливого "підприємницького духу".* Представники австро-німецької школи (М. Вебер, В. Зомбарт) досліджували підприємництво з позиції втілення раціональності та "підприємницького духу". Німецький вчений (економіст, філософ та соціолог) М. Вебер в підприємстві вбачав прояв раціональності. Раціональність він трактував достатньо широко: як функціональну ефективність, отримання максимальної вигоди від використання інвестованих ресурсів, вибір найкоротшого шляху для отримання бажаного результату. Раціональність управління підприємством досягається, за думкою М. Вебера, на основі професіоналізму, компетентності, наявності спеціальних знань та навичок їх застосування. Основним принципом раціонального керівництва підприємством за М. Вебером є формалізм, дотримання якого забезпечує ефективність підприємницької діяльності. Формалізоване управління підприємством передбачає використання стандартизованих дисциплінарних правил, процедур та типів діяльності, а також засобів відбору та передачі інформації.

Німецький економіст В. Зомбарт при розгляді цілей підприємця виділяв головну з них – сприяння успішному розвитку власної справи. Отримання ж прибутку за його думкою є лише необхідною умовою для цього. Проаналізувавши особисті якості підприємця, В. Зомбарт дійшов висновку про те, що в ньому поєднуються риси завойовника (рішучість, володіння силою, відвагою, вмінням жертвувати усім, аби досягнути мети), організатора (вміння примусити інших людей слугувати своїй волі), торгівця (вміння вести перемовини, пробуджувати цікавість, породжувати бажання придбати товар) та винахідника (пошук нових засобів організації виробництва, нових засобів збуту) [17].

Представники австро-німецької школи ввели в обіг категорію "підприємницький дух", під яким вони розуміли готовність ризикувати, волю, наполегливість, багатство ідей, організаційні здібності, вміння впливати на людей. "Підприємницькому духові" протистояв "бюргерський (громадянський) дух", який характеризувався поміркованістю, старанністю і т.п. Таким чином, згідно підходів австро-німецької школи, ризикованість проявляється у нераціональному використанні ресурсів та в слабкому прояві особливого "підприємницького духу".

8. *Підприємницькі ризики пов'язані із особливістю соціально-психологічного типу бізнесмена, його ірраціональною поведінкою.*

Відомий економіст Дж. М. Кейнс також розглядав підприємництво з соціально-психологічних позицій. Він вважав, що підприємець – це такий соціально-психологічний тип бізнесмена, який характеризується специфічними психологічними якостями. А саме, – вмінням знайти правильне співвідношення між споживанням та накопиченням, здатністю до ризику, духом активності, впевненістю в перспективі, незважаючи на труднощі і ін. Характеризуючи мотиви підприємців до споживання-накопичення, Дж. Кейнс звертає увагу на

наступні: обережність (створення резервів для непередбачених випадків), розрахунок (намагання забезпечити процентний дохід); прагнення до кращого з розрахунку на те, що бізнес буде розвиватися добре, що призведе до росту доходів та ін.

Велике значення Кейнс відводив фактору ризику. Він порівнював підприємницьку діяльність з біржовою грою, та вказував на декілька різновидів ризику: чисто підприємницький ризик та ризик позичальника. Підприємця, за його думкою, в будь-якому місці чекає небезпека, проте виграє лише той, хто не боїться ризикувати.

В есе "Мої ранні переконання", написаному в 1938 році, Кейнс пише про "безґрунтовне і згубне" припущення класичної економічної теорії про розумність людської природи. Він указує на "глибокі і засліплюючі пристрасті" і на "хворобливі і ірраціональні спалахи злості, властиві так багато кому" [18].

Згідно кейнсіанської теорії вартість готової продукції мають входити і витрати, викликані дією не передбачуваних факторів, – коливаннями ринкової кон'юнктури, наслідками катастроф тощо. На мікроекономічному рівні в кейнсіанській теорії розрізняють наступні види ризиків: а) ризик підприємця (або боржника, якщо використовуються залучені кошти), який виникає внаслідок можливості неотримання підприємцем прибутку, на який він розраховував, інвестуючи кошти в певний проект; б) ризик кредитора, тобто ризик неповернення грошей, що вони їх надали у вигляді позики; в) інфляційний ризик, пов'язаний із знеціненням грошової одиниці.

Точка зору Кейнса на ірраціональну поведінку підприємців знайшла в наші часи теоретичне та практичне підтвердження. Науковці експериментально довели існування об'єктивної основи обмеженої раціональної поведінки людини. Досліджуючи процес прийняття рішень в умовах невизначеності, науковці, за допомогою категорій когнітивної і мотиваційної психології, створили реальні теоретичні альтернативи поведінковим гіпотезам, заснованим на моделі раціональної діючої економічної людини. Мова йде про модель обмеженої раціональності Р. Саймона [19] і "теорію перспектив" А. Тверські і Д. Канемана [20].

Виникнення та розгортання світової фінансово-економічної кризи надало додаткові факти, що підтверджують нераціональність поведінки багатьох топ-менеджерів великих компаній. Важко пояснити з позицій раціональності, якщо, звичайно, не припускати існування практики "відкатів", поведінку менеджерів багатьох банків США, які запровадили надання т.зв. "субстандартних" іпотечних кредитів. Слід також враховувати і такий фактор, як вживання топ-менеджментом стимулюючих речовин, зокрема, наркотиків. За свідченням доктора Кріса Люка з шпиталю Університету Йорка в Ірландії, "провідні фігури з фінансових та політичних кіл приймали нераціональні рішення, що є наслідком манії величності, яка виникала під впливом кокаїну" [21].

9. *Підприємницькі ризики притаманні не лише інноваційній, а будь-якій новаторській діяльності.* Вагомий внесок в розвиток теорії підприємництва здійснив видатний австрійський економіст Й. Шумпетер. Він запропонував концепцію "ефективної конкуренції" та динамічну концепцію економічних циклів, в якій сама послідовність останніх розглядається як об'єктивна закономірність економічного зростання, а підприємництво – як специфічна функція, за допомогою якої реалізуються нові комбінації природних, матеріально-технічних, трудових та інтелектуальних ресурсів [22]. Й. Шумпетер вбачав у підприємці головне рушія економічного розвитку, що принципово відрізнялося від поглядів А. Сміта, за яким підприємець виступав в якості носія небажаних "порушень рівноваги".

Згідно поглядів Й.Шумпетера підприємець – це суб'єкт, який реалізує все нові та нові комбінації факторів виробництва з метою виробництва нових, ще не знайомих споживачеві, матеріальних благ, або старих товарів, проте з новими якостями; застосування нових технологій виробництва і комерційного використання існуючих благ; освоєння нових ринків збуту або більш широкого використання старих; опанування нових джерел сировини або півфабрикатів, відомих чи невідомих раніше; запровадження нового способу організації бізнесу (створення чи підризу монополії).

Значний внесок в розвиток сучасної теорії підприємництва зробив професор університету Нью-Йорка В. Баумоль, зусилля якого, на відміну від позиції прихильників традиційної макроекономіки, що в першу чергу займаються "цінами" та "фірмами" і не приділяють такої ж уваги інноваціям та підприємництву, призвели до того, що "економісти зараз відводять значно більше місця підприємництву при побудові своїх теорій" [23]. В. Баумоль зазначає: "Якщо підприємництво визначають, як здатність винаходити та відкривати нові шляхи для зростання свого благополуччя, влади та престижу, то слід очікувати, що не всі підприємці будуть надмірно опікуватися тим, чи створить їх діяльність додатковий... суспільний продукт, чи навпаки, вона слугуватиме серйозною вадою виробництву. Діяльність підприємця може бути інколи непродуктивною або навіть деструктивною, і який напрямок він обере, залежить від структури винагороди в економіці – від правил гри" [24].

Таким чином, якщо у Й. Шумпетера підприємницькі ризики виникають внаслідок інноваційної діяльності, то за концепцією В. Баумоля ризики притаманні всій новаторській діяльності підприємця, навіть якщо вона зашкоджує інтересам суспільства. Наприклад, можемо говорити про ризики в діяльності "конвертаційних центрів" та "податкових ям".

10. Ризики в діяльності підприємця відсутні, оскільки він здатен передбачати майбутню кон'юнктуру. Суттєвий внесок в розвиток теорії підприємництва зробили і представники неоавстрійської школи. Критикуючи теорію загальної рівноваги, вони показали, що, якщо дотримуватися її положень (особливо тези про досконалість знань економічних агентів), то невизначеність не має права на існування, а підприємець позбавляється мотивів до своєї діяльності. З такої позиції, зауважував Л. Мізес "світ виглядає населеним бездушними автоматами... це не людське суспільство, а мурашник" [25].

В найбільш концентрованому вигляді погляди неоавстрійської школи на підприємництво висловив Дж. Вуд, визначивши його, як "порівняння прогнозованого майбутнього стану речей за умови відсутності дій з боку особи, із таким станом речей, який з'явиться після відповідних дій особи у зв'язку із відкритими ним і раніше непоміченими можливостями, та дії особи для досягнення такого бажаного стану речей. Підприємництво полягає у створенні раніше неусвідомленої можливості отримання прибутку та у існуванні чутливості стосовно такої можливості, та дій для реалізації цієї можливості. Підприємництво – це сутність ринкових процесів, завдяки підприємництву відбуваються ринкові дії" [27].

Погляди на ризик для представників неавстрійської школи суттєво відрізняються від поглядів інших вчених, оскільки вони вважають, що підприємницький ризик, у звичайному сенсі цього слова, не існує. Логіка тут наступна. Оскільки підприємець, за виразом Мізеса, "бачить тільки прибуток", то він має бути впевнений на 100 відсотків в своїй можливості його отримати. Отже, якщо він не впевнений в цьому, тобто не може спрогнозувати майбутнє, то підприємець не буде діяти. Існує

дві можливі ситуації, – якщо підприємець діє, то він впевнений в майбутньому, отже він не ризикує. Якщо підприємець не діє в разі власної невпевненості у майбутньому стані речей, то ризик також відсутній.

Ось як про це пише Дж. Вуд, – "ризик, це – не можлива мінливість майбутніх умов, це також не невідоме майбутнє, яке, можливо, відбудеться. Навпаки, ризик – це наше уявлення стосовно того наскільки ми спроможні точно передбачати майбутнє.. Якщо ми вважаємо, що ми здатні до точного передбачення майбутнього, то ми не несемо ніяких ризиків. Я називаю "ризик" суб'єктивною категорією другого порядку, оскільки він є нашою суб'єктивним уявленням стосовно нашої власної суб'єктивної здатності до передбачення" [28].

11. Ризики в підприємницькій діяльності виникають внаслідок неповноти врахування інформації при прийнятті управлінських рішень. В першій половині 70-х років 20-го сторіччя на перший план в теорії підприємництва виходять неокласичні підходи. Неокласична теорія вважає людину раціонально діючим економічним суб'єктом, який при прийнятті рішень, володіючи максимально повною ринковою інформацією, завжди здатен вибрати такий варіант дій, який пов'язаний із мінімальним ризиком. За фірмою в таких умовах залишається лише вибрати ефективний технологічно досконалий процес організації виробництва, котрий найбільшим чином відповідає типу ринку, на якому працює фірма. Ризик в рамках цієї концепції розкладається на два компоненти, – розмір очікуваного прибутку та величина його можливих коливань. Відповідно, поведінка підприємця спрямована на те, щоб, керуючись принципами граничної корисності, вибрати такий варіант інвестиційного проекту, котрий би забезпечив найменше коливання прибутку.

В основі аналізу крупної фірми знаходиться теза про вільний доступ людини до всієї інформації, яка необхідна для прийняття рішень. Сам же процес прийняття рішень зводиться до механічного застосування певних математичних правил по оптимізації вибору. Такий підхід фактично виштовхує підприємця із процесу прийняття управлінських рішень.

Прихильники теорії раціональних очікувань стверджують, що економічний індивід активно використовує великий обсяг поточної інформації для формування своєї майбутньої поведінки. Серед методів управління ризиком перше місце відводиться тим із них, які мінімізують його. Відповідно, акцент переноситься на короткострокові рішення, які максимізують поточний дохід, а роль інновацій зводиться до інструменту скорочення поточних витрат. При аналізі проблем управління компанією увага зосереджується на кількісних змінах факторів виробництва при незмінності самої виробничої функції, тобто форми комбінації ресурсів.

12. Підприємницькі ризики пов'язані із дією менеджерів. Економісти, які дотримуються інституціональних підходів до аналізу економічних процесів, розглядають підприємництво з точки зору його взаємодії із різними суспільними інститутами. Дж.К. Гелбрейт, наприклад, стверджував, що в західному суспільстві відбувається докорінна демократизація управління економікою, в результаті якої влада капіталістів–власників різко зменшилася, а з іншої сторони, якісно зростає роль керівників (менеджерів) [29].

Ця позиція поділялася багатьма вченими, які проголосили "революцію менеджерів". В своїх працях вони обґрунтовують наступну тезу: із зростанням розмірів акціонерних підприємств все більше значення мають дії менеджерів, які керують цими компаніями. При цьому, їх власники, – акціонери, – відступають на задній план. Ключовий фактор в "революції менеджерів" з точки зо-

ру Дж.К. Гелбрейта, належить розвитку технологій та схемам організації бізнесу, які безпосередньо впливають на моделі прийняття управлінських рішень.

Інституціональний аналіз діяльності економічних суб'єктів виходить із того, що ризики в діяльності підприємств є об'єктивним чинником, який обумовлений такими факторами, як обмежена раціональність економічних суб'єктів (асиметричність інформації та нездатність найкращим чином проаналізувати отриману інформацію) та невизначеність очікуваних результатів. Для мінімізації ризиків підприємств вже має не тільки оптимізувати суто виробничі витрати, але й нести т.зв. трансакційні витрати, спрямовані на збір інформації та захист прав власності. Особливу увагу інституціоналісти приділяють розгляду таких видів підприємницьких ризиків, як ризик недобросовісності контрагентів та ризик використання специфічних активів.

13. *Ризики в умовах олігархічної економіки притаманні діяльності всіх підприємств країни, проте в різні часові періоди і в різних просторових межах.* Дослідження підприємницьких ризиків є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної української економічної науки, в якій вже склалися певні наукові школи, які розвивають власні концепції ризик-менеджменту. Проте, слід зазначити, що в основному вони мають прикладне спрямування, обумовлене, в першу чергу, потребами професійних учасників страхового та банківського ринків. В той же час, поза належною увагою залишаються проблеми в сфері управління підприємницькими ризиками, які безпосередньо залежать від фундаментальних рис української економіки, головною серед яких, на нашу думку, є панування в ній державно-монополістичної, кланово-олігархічної моделі капіталізму [30].

Чимало вітчизняних та закордонних економістів та політологів визначають сучасну українську капіталістичну соціально-економічну систему, як олігархічну. Г. Коржов наступним чином дає її опис, – "в Україні сформувався ... особливий політико-економічний режим, що ґрунтується на симбіозі політики та економіки, влади та власності, на зрощуванні політичної та економічної еліт. Економічна міць олігархів базується на їх політичних зв'язках, наближеності до правлячих кіл, можливості забезпечувати собі на рівні прийняття державних рішень особливо сприятливі умови для ведення бізнесу. Вони можуть конвертувати свій фінансово-економічний капітал в політичний, а останній в свою чергу – ще в більші матеріальні ресурси" [31].

В Україні відбулося створення небагатьох олігархічних угруповань, які фактично поділили між собою її економіку. За таких умов підприємницька активність крупного капіталу спрямована не стільки на впровадження нових інноваційних технологій, скільки на отримання зиску із свого особливого, монопольного, становища в державі.

Достатньо красномовними є факти надання пільг великому бізнесу. Зокрема, в сфері фінансової діяльності питома вага пільг взагалі перевищувала загальну суму сплаченого податку (у 2008 р. було сплачено 4846,5 млн грн, а пільг нараховано на суму 8244,6 млн грн) [32]. Продовжилась така практика і надалі, і вже влітку 2013 р., в умовах економічного спаду і обмеженості бюджетних ресурсів, Кабінет Міністрів підписує Меморандум про взаєморозуміння із компаніями гірничо-металургійного комплексу, в якому бере на себе багатомільярдні зобов'язання з підтримки бізнесу вітчизняних олігархів [33].

За допомогою державної підтримки підприємства крупного та олігархічного бізнесу намагаються, в першу чергу, управляти своїми стратегічними ризиками, на які

основний вплив мають політичні та макроекономічні фактори бізнес-середовища. Така стратегія, як показує практика, є досить успішною, але, за умови дотримання певного балансу інтересів всіх олігархічних угруповань. Якщо ж баланс порушується, як це мало місце в Україні в період президентства В. Януковича (2010-2014 рр.), то переваги крупного бізнесу в управлінні стратегічними ризиками обертаються на свою протилежність, про що свідчить негативний розвиток подій навколо бізнесу олігархів, наближених до В.Януковича.

З іншої сторони, в умовах олігархічного капіталізму, малий та середній бізнес суттєво потерпає від спотвореної структури ризиків. На відміну від підприємств розвинутих європейських країн, ризики в діяльності яких головним чином пов'язані із гострою конкурентною боротьбою, вітчизняні підприємці стикаються із ризиками, обумовленими саме вадами існуючої економічної моделі. Перш за все, це ризики, пов'язані із завищеним податковим навантаженням на їх діяльність, за рахунок чого влада намагається компенсувати втрати бюджету, які виникають від надання пільг великому олігархічному капіталу. За підрахунками рейтингу Doing Business протягом 2006-2013 рр. загальна ставка податкового навантаження для середніх компаній, яка враховує не лише податок на прибуток, а і інші обов'язкові платежі коливалася в достатньо вузькому діапазоні 54,9 – 57,3 %, і є суттєво вищою ніж в країнах Східної Європи та Центральної Азії (в 2013 р. – 54,9 і 38,7% відповідно) [34]. Прийняття в 2010 р. нового Податкового Кодексу, який суттєво погіршував умови діяльності малого та середнього бізнесу, супроводжувалося масовими протестами підприємців по всій Україні, найбільш яскравим виразом яких був т.зв. "податковий майдан" в Києві.

У малих та середніх підприємств непропорційно загрозливими також є ризики рейдерського захоплення їх бізнесу. В умовах кланово-олігархічної моделі бізнесу державні органи силового впливу та охорони правопорядку (міліція, прокуратура, суди) перетворюються на інструменти насильницького захоплення бізнесу.

Отже, можемо стверджувати, що в Україні склалася специфічна модель підприємницьких ризиків, однією із особливостей якої є часова та територіальна нерівномірність розподілу підприємницьких ризиків, обумовлена функціонуванням кланово-олігархічної моделі капіталізму. В її рамках олігархічний та крупний капітал має можливість практично повністю позбутися впливу на свій бізнес певних видів ризиків, пов'язаних із дією політичних та макроекономічних факторів. Проте така стратегія можлива лише протягом достатньо короткого періоду часу та на певній, просторово-обмеженій території. Неминуче відновлення балансу інтересів олігархічних кланів призводить до того, що штучно подавлені ризики відновлюються, але вже в такому розмірі та вигляді, що стають некерованими. На підтвердження цієї тези можна навести дані Державної фіскальної служби станом на початок серпня 2014 р., згідно яких за час бойових дій на Донбасі фізично знищено близько 600 компаній [35]. При чому, серед них є як підприємства олігархічного та крупного капіталу, так і малого та середнього бізнесу. Інша особливість моделі стосується останнього, ризики якого на всіх територіях та весь час лише зростають.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження еволюції теоретичних підходів до управління підприємницькими ризиками в умовах ринкової капіталістичної економіки, яке було здійснене в статті, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше,

існують дві протилежні точки зору на сутність підприємницького ризику, – об'єктивна та суб'єктивна. Згідно першої з них, якої дотримуються представники практично всіх наукових шкіл, ризик пов'язаний із мінливістю об'єктивних факторів бізнес-середовища, що обумовлює неможливість для підприємця точно визначити результати своєї діяльності. Інша точка зору є ідеалістичною і полягає у тому, що ризики підприємця цілком обумовлені його здатністю передбачити майбутнє. Як-що йому це вдається, то ризики в його діяльності відсутні. Таким чином, ризики бізнесу цілком залежать від здатності підприємця чітко спрогнозувати майбутній хід подій. По-друге, вивчення ризиків в сфері підприємницької діяльності розпочалася відразу, як тільки в поле зору вчених потрапив феномен підприємництва, що засвідчило тісний зв'язок категорій "підприємництво" і "ризик". Така підсилена увага до цього взаємозв'язку обумовлена тим, що принциповою відмінністю підприємництва від діяльності інших суб'єктів капіталістичної ринкової економіки є саме наявність цілого комплексу ризиків, які постійно присутні в діях підприємців. По-третє, в Україні ще не склалася цілісна теорія підприємницьких ризиків, яка б відповідала реаліям сучасної олігархічної економіки, та спиралася б на доробок визнаних наукових шкіл. Найбільш адекватними сьогоденню її складовими можуть бути положення про роль підприємництва як окремого фактору виробництва (неокласика), про інноваційну діяльність підприємця (Й. Шумпетер, В. Баумоль), про ірраціональну поведінку підприємців (поведінкова економіка) та про паразитуючу, антинародну роль крупного капіталу та олігархії (марксизм, неомарксизм).

Список використаних джерел

1. Deutsche Bank Research. Sovereign default probabilities online. : 10 September 2014.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbresearch.com/servlet/reweb2.ReWEB?rwnode=DBR_INTERN ET_EN-PROD&rwobj=CDS.calias&rwsite=DBR_INTERN ET_EN-PROD – Назва з екрану.
2. 2014 KOF Index of Globalization. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2014/04/15/rankings_2014.pdf – Назва з екрану.
3. Блок НАТО розошелся на блокпакеты. Коммерсант. 07.04.08. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/877224> – Назва з екрану.
4. Cantillon R. Essai sur la nature du commerce en general / Edited and translated by H.Higgs L. 1931 P.53-56. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oll.libertyfund.org/titles/285> – Назва з екрану.
5. Smith Adam Inquiry into the nature and causes of the wealth of Nations, originally printed in Glasgow, Scotland, reprinted as The Wealth of Nations, Random House, New York, 1937. pp 48-49, 86, 114.
6. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии. – М.: Изд-граф, 2000. – 448 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biznessolimp.ru/books/valras-l-elementy-chistoy-politicheskoy-ekonomii-razdel-1/stranica-1> – Назва з екрану.
7. Історія економічних учень: Підручник: У 2ч. – Ч.1 / За ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 567 с. – с. 455.
8. Risk, Uncertainty, and Profit Frank H. Knight, Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co. 1921: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html> – Назва з екрану.
9. Див. Сэй Ж.-Б. Трактат политической экономии. – М., 1986 г. – С. 17
10. Кларк Дж.Б. Распределение богатства. – М., 1934 – С.40: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ek-lit.narod.ru/klrksod.htm> – Назва з екрану.
11. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. – М.: Республика, 1992. – Т. 1. – С.38.
12. The Global Entrepreneurship Monitor: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gemconsortium.org/> – Назва з екрану.
13. Entrepreneurship by Russell S. Sobel: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Enc/Entrepreneurship.html> – Назва з екрану.
14. Див. Маркс К. Капитал: Т. 3 // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. Т.25, ч. 1. М.: Политиздат, 1961 – С. 406-429
15. Там же, С.412
16. Бутук А.И. Экономическая теория: Учеб. пособие. – Киев: Вікар, 2000. С. 37. – 644 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12281128/politekonomiya/spor_predprinimatelskoy_spo sobnosti#974 – Назва з екрану.
17. Зомбарт В.Буржуа: Пер. с нем./ Ин-т социологии. – М.: Наука. 1994, 443 с. (Серия "Социологическое наследие") С.227-228 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Zomb/index.php – Назва з екрану.
18. Бернштейн П. Против богов: Укрощение риска / Пер. с англ. – М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2000. – 400 с. – С.235.
19. Саймон Г.А. Рациональность как процесс и продукт мышления. С. 16-38; Simon H.A. From substantive to procedural rationality // Method and Appraisal in Economics / Ed. by S. Latsis. Cambridge, 1976.
20. Канеман Д., Тверски А. Рациональный выбор, ценности и фреймы // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 4. – С. 31-42: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://selfmoney.narod.ru/kanem.htm> – Назва з екрану.
21. Andersen G. Did cocaine use by bankers cause the global financial crisis? 15 april 2013 The Guardian. Shortcutsblog.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/business/shortcuts/2013/apr/15/cocaine-bankers-global-financial-crisis> – Назва з екрану; Roseingrave Louise. Consultant links global financial crisis to cocaine. Irish Examiner, December 16, 2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irishexaminer.com/ireland/consultant-links-global-financial-crisis-to-cocaine-139549.html> – Назва з екрану.
22. Шумпетер Й. Теория экономического роста: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла предпринимательской конъюнктуры – М.: Прогресс, 1982. С.169-170
23. Searching for the invisible man. The Economist, Mar 9th 2006: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/node/5601890> – Назва з екрану.
24. Baumol W. J. Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive // Journal of Political Economy. 1990. Vol. 98. № 5. Pt. 1. P. 893 – 920. – : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ideas.repec.org/a/ucp/jpolec/v98y1990i5p893-921.html> – Назва з екрану.
25. Див.: Mises L.Von Human action. A treatise on economics – New Haven (Conn.), 1949. – P.249: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mises.org/page/1470/human_action – Назва з екрану.
26. Див. Mises L.Von profit and loss. South Holland (Ill), 1951. – P.11: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mises.org/books/planningforfreedom_mises.pdf – Назва з екрану.
27. Wood J. Stuart : "Development and Present State of the Theory of Entrepreneurship in Product and Asset Markets" Austrian Scholars Conference 2005, Austrian Concepts and the Mainstream, March 19, 2005 – P.9.
28. Там же, P. 20.
29. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества. – М., Прогресс. 1979. – С.69-70.
30. Соскін О. Можливості реалізації моделі народного капіталізму в Україні. Збірник наукових праць "Економічні науки", Серія "Економічна теорія та економічна історія", Випуск 7(28), частина 2 Луцький національний технічний університет, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osp-ua.info/interview/15065-ekonomichna-model-mozhливosti-realizatsiyi-modeli-narodnogo-kapitalizmu-v-ukrayini-oleg-soskin.html> – Назва з екрану.
31. Коржов Г. Олігархія як модель обмеженої модернізації. Український соціум. – 2007. – №1. – С.104-114. – Вісник Львівського університету. Серія Соціологічна 2007. Випуск 01
32. Герасименко П. Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки? 19-04-11 ZAXID.NET.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?podatok_na_pributok_chinnik_stimulyuvannya_ekonomiki&objectId=1127412 – Назва з екрану.
33. Марциновський Віктор, Лямець Сергій. Меморандум з підприємствами ГМК: "договорняк" та корупційність. Економічна правда, 05 червня 2013: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2013/06/5/378056/view_print/ – Назва з екрану.
34. Doing Business 2014. Ukraine 2014 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 114 p. – P. 75, 77.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/UKR.pdf> – Назва з екрану.
35. На Донбасі уже знищили майже 600 компаній. Українська правда, 9 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/09/9/7037152/> – Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 13.09.14

В.Кравченко, канд. екон. наук, доц.,
 А. Старостина, д-р екон. наук, проф.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ИЗУЧЕНИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ РИСКОВ

В статье проведен критический анализ взглядов представителей основных теоретических школ относительно подходов к изучению предпринимательских рисков. Особое внимание уделено рассмотрению предпринимательских рисков в условиях олигархической переходной экономики Украины.

Ключевые слова: предпринимательские риски, управление рисками, риск-менеджмент, Украина, кланово-олигархическая экономика.
 V. Kravchenko, PhD in Economics, Associate Professor,
 A. Starostina, Doctor of Sciences (Economics), Professor
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EVOLUTION OF THEORETICAL APPROACHES TO ENTERPRISE RISKS ANALYSIS

Modern state of the Ukrainian clannish-oligarchic economy can be characterized in the terms of extraordinarily high degree of riskiness that makes actual use of scientifically based approach to the entrepreneurial risk management. Paper analyses certain types of enterprise risks than are connected with the certain forms of rotation of capital. Approaches of the different scientific schools to enterprise and its risks (classic political economy, Austrian, Marxism, Austro-German, Keynesianism, behavioral economics, neoclassical school, institutionalism) are considered in the article. Formation of the modern Ukrainian theory of enterprise risks must include achievements of other scientific schools.

Keywords: entrepreneurial risk, risk management, Ukraine, clannish-oligarchic economy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics., 2014; 10(162): 18-24

УДК 37.014.5:378.316.7

JEL H 41

О. Гаращук, д-р екон. наук, доц.,
 заступник начальника управління організаційного
 та інформаційного забезпечення – начальник відділу взаємодії з громадськістю та ЗМІ
 та міжнародного співробітництва ДІНЗ України,
 В. Куценко, д-р екон. наук, проф.,
 головний науковий співробітник
 ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України"

ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

Розкривається вплив освітньої сфери на стан економіки, її конкурентоспроможність. Підкреслюється, що вища освіта є невід'ємним компонентом економіки. Особлива увага приділена питанням якості вищої освіти, шляхам підвищення її інноваційності, у тому числі за рахунок покращання фінансового забезпечення, активізації діяльності державно-приватного партнерства.

Ключові слова: якість освіти; вища освіта; системна трансформація; інновація; державно-приватне партнерство.

"Всі люди за своєю природою прагнуть знань"
 Аристотель

"Діяльність – єдиний шлях до знань"
 Б.Шоу

Постановка проблеми. Наразі успіх у будь-якій справі залежить від впровадження сучасних технологій, розвитку науково-технічного прогресу. В Україні цьому сприяє реалізація багатьох документів, прийнятих останнім часом. Це, зокрема Закони України: "Про наукову та науково-технічну діяльність", "Про інноваційну діяльність", "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", "Про інвестиційну діяльність"; Кабінет Міністрів України затвердив "Концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України" тощо. Реалізації цих документів сприяє розвитку вищої освіти. Остання практично служить локомотивом впровадження інновацій в усі сфери економічної діяльності. В умовах ринкової економіки актуалізується необхідність удосконалення існуючих і розробка нових теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти України. Освітня галузь має перш за все активно впроваджувати інновації безпосередньо в свою діяльність. Проте, на жаль, останнім часом в Україні цього не спостерігається. Як наслідок такого підходу до розвитку освіти – її низька якість у тому числі й підготовки кадрів, що негативно позначається на соціально-економічних показниках країни.

Аналіз останніх досліджень з даної проблематики. Проблема якості освіти шляхом інноваційного розвитку в цілому і в освіті, зокрема присвячено багато вітчизняних і зарубіжних досліджень. Серед авторів останнього напрямку доцільно назвати Баумоля В., Бєляєва О., Богуш Л., Борщевського М., Бурджалова Ф., Данилишина Б., Жаміна В., Карташа М., Клімову Г., Козаченка Л., Кононенка К., Кременя В., Крижанівського Є., Кукліна О., Лук'янову А., Семів Л., Старицьку О., Тощенка Ж., Федорука Д., Хаустова В., Черненко Т., Шевчук Л. та інших, у роботах яких розкривається роль інноваційного процесу у формуванні сучасної робочої сили, у здійсненні структурних зрушень в економіці, у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку. Проте в опублікованих працях не лише зазначених, а й інших авторів ще недостатня увага приділена такому науковому напрямку як вплив інноваційного розвитку у вищій школі на підвищення якості освіти в цілому та підготовки кадрів, зокрема. Адже вища освіта – один із соціальних інститутів суспільства, що виконує функцію соціалізації особи та окремих верств населення, забезпечує інтеграцію з наукою та виробництвом. Реалізуючи принцип інноваційності в освіті сучасна наука вважає за доцільне сполучати з принципами зваженого консерватизму в освітанській політиці для збереження інститу-

© Гаращук О., Куценко В., 2014